

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

№1
(19191)

2019 чылдың
январь 10
четверг

Хүннүн үнери — 08:55
Ажары — 16:20
Хүн дурту — 07:25

Садар өртээ хостуг **12+**

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

Хүннүн медээлери

ЧОННУ ӨӨРТКЕН

Эрги чылды үдеп, Чаа чылды уткуп турар хүнде — декабрьның 31-де Кызылдың чурттакчыларын Соок-Ирей байыр чедирешикини-биле өөрткен. Кып-кызыл өңнүг дыка чараш «Лимузин» Кызылдың кудумчуларына ол хүн халдып хүнэээн. «Лимузинниң» ажык дээвириден Соок-Ирей бакылап алган хол чайып, кызылчыларга Чаа чыл-биле байыр чедиргени — мооң мурнунда бистиң найысылалы-выска туруп көрбээн болуушкун болган. Соок-Ирейни көрүксээн кызылчылар бир кудумчудан өскезинче кеже халчып, күзенчиг аапчызы-биле катап-катап душуп хол чайып мендилежил, байыр чедирешикени уттундурбас болуушкун болуп арттары чугаажок.

Хоорайның төвүнде тургускан улуг Елка хөйүнү хаара тудар хуулгаазын шөлду ала-чайгаар тургузулган. Ылаңгыя уруглар ол шөлге ойнап, чуңгулап, доштан кылган янзы-бүрү амытаннарны сонуургап, агаарлап хүнэээн. А кажан оларга артистер — Хаван оолдары, Койгуннар, Тоопайлар, Дилгилер «аалдап» чедип келирге, чаштарга ол дег өөрүшкү кайда боор. Олар шивини долгандыр аалчы амытаннар-биле ойнап, сывыртажып, танчылап, хөглээ. Оон аңгыда артистерниң кижизи сонуургап көргөннөр. Түнцелинде кады ойнаам, ыры-шүлүктээ, танчылаан уругларга Соок-Ирей, Харжыгаш болгаш Хавайчыгаштар белектерни сөңнээ. Солун белектерлиг чаштар изирниктир ойнааш, өөрүшкүлүг чанганнар.

«ШЫНЧЫЛАР» ЧАА ЧЫЛДААН

Декабрьның 28-те «Шын» солунуң коллективи бодунуң редакциязынга Чаа чылды уткуп, байырлаан: Солунуң кол редактору Артур Хертек ажылдакчыларына үнүп орар Чаа чылды таварыштыр байыр чедиргеш, эрткен чылдың түңнелдерин үндүрүп, эки ажилдаан журналистерин адап, мактаан. Хоочун журналист Надежда Эргепке Россияның Херээженнер эвилелиниң «Дочерям отчизны» деп медалын, а аныяк журналист Мерген Ондарга Россияның Күрүнө Думазының өөрүп четтириешки бижини тывысканы-биле сеткилиниң ханызындан байыр чедирип, быжыг кадыкшылды, чогаадыкчы чедишикиннерни күзээ. Оон аңгыда кол редактор 2019 чылда редакцияның ажил-амыдыралына болур чаартылгалар-биле таныштырган.

Байыр чедирешикиннери болгаш ажил-агыя чугааның соонда, солунчулар ойнап, хөглээ. Эң-не солун чүүл — «шынчыларга» хенертен Соок-Ирей эжи сохтап чедип келген. Манавазаны аалчызынга солунчулар өөрүп ханмаан. Чаштар дег амырап, ыры-шүлүүн Соок-Ирейге бараалгаткан. А Соок-Ирей солун белектерни сөңнээ. Журналистер бичи уруглар дег, мурнун былаажып, Соок-Ирей-биле кады чурукка тырттырып турганнар. Байырлажып тура, Соок-Ирей ак хар дег узун салын, чараш негей тонун уштуптарга, коллегазы Мерген Ондарны ам-на танып каан. Чогаадыкчы, солун журналистке кады ажилдап турар эш-өөрү чараш байырлап дээш өөрүп четтиргенин илереткен.

Бистиң корр.

2019 ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ ЧАШ КИЖИЗИ

Үнген чылдың онзагай болуушкуннарының бирээзи — Чаа чылдың баштайгы минуталарында төрүттүнген чаш дугайында солун медээни ооң ада-иези, чоок кижилеринден аңгыда, республиканың бүгү хөй-ниитизи улуг кичээнге-биле күзөп манаарлар. Ооң бир чылдагааны Тыва Республиканың Чазааның мурнундан Чаа чылдың дүнезинде бир дугаар төрүттүнген чашка болгаш ооң авазынга байыр чедирип, белек-селекти тыпсып турары.

Бо удаада 2019 чылдың баштайгы опеязы Кызылдың №1 божудулга бажыңыга Чаа чылдың дүнезинде 00 шак 30 минута турда чырык черге чаяаттынып төрүттүнген. Чаш кижиниң деңгизи 3 кил бичи-ле четпес, узуну 49 см болган. Ол аас-кежиктиг өг-бүлө Омак биле Альбина Ооржактарның 4 дугаар оглу болур.

Тываның Баштыңының өмүнээсинден Чазак Даргазының бирги оралакчызы Органа Натсак биле Кадык камгалал яамызының төлээлери эмнелгеге чедип, аас-кежиктиг иеге Чаа чыл таварыштыр олча-омактыг болганы-биле байыр чедирип, белек-селекти сөңнөп, чаш кижиге кадык-шыырак өзөрүн күзээ.

Бистиң корр.

Чагыдылга-2019

БУРУНГААР ШИМЧЭЭШКИН БАР, ЫНЧАЛЗА-ДАА...

Кожууннар	Юридиктиг организациялар	Хуу кижилер
Бай-Тайга	11	405
Барыын-Хемчик	15	371
Бии-Хем	13	27
Чөөн-Хемчик	8	640
Каа-Хем	5	22
Мөңгүн-Тайга	3	204
Өвүр	8	188
Сүт-Хөл	2	257
Таңды	1	59
Тере-Хөл	2	9
Тес-Хем	2	92
Тожу	5	60
Улуг-Хем	13	157
Чаа-Хөл	-	252
Чеди-Хөл	9	68
Эрзин	6	281
Кызыл кожуун	6	122
Кызыл хоорай	39	93
Каа-Хем суур	3	40
Редакциядан чагыдып алган кижилер		15
Үүрмек садыглаашкынче үндүргөн тираж		800
Чагыдып алыкчыларның ниити саны	151	3362
Ниити тираж (юридиктиг болгаш хуу кижилер)		3513
Бир үндүрүлгениң ниити тиражы		4313

РЕДАКЦИЯДАН: 2019 чылдың бирги чартык чыпының чагыдылга кам-

паниязы декабрь 20-де доозулган. Ооң түңнелдери-биле алырга, «Шын» солунуң бо чылдың бирги чартыгында ниити тиражы 4313 экземпляр болган. Албан-организацияларны болгаш хууда кижилерни, үүрмектеп садар тиражты катый хаара саннаарга безин ол хире болган. Шаанда болза, ыңдыг көргүзүгнү чагыдылга кампаниязын бууратканы деп санаар турган. Чагыдылга дээш харылап турар хөй-хөй даргалар — партия обкомунуң идеология секретарындан эгелээш, райкомнарның агитас-суртаал килдизиниң, кожуун, суму чагырга черлериниң харысалгалыг ажылдакчыларына чедир чавыс түңнелдер дээш хемчег алзып болур турганнар. Ам ыңдыг эвес апарган-дыр, ону тоор, сагыш чогаар, кичээнге алыр кижилер шуут чок калган. Чагыдылга дээрге почтачыларның, редакцияның бодунуң дорт херээ, хүлээлгези деп көөр, санаар апарган. Черле ыңчаш тус-тус чагырга черлеринде ону дорт харылап турар даргалар-даа бар деппе ыңчаш?

2018 чылдың январь эгезинде «Шын» солунуң чагыдылгасы 3919 экземпляр турган. Бо чылгы көргүзүгнү ук үе-биле деңгей алырга, 394 экземпляр өзүлдөлиг. Кижиге бодаарга, өөрүүрүнге бүгү-ле барымдаалар, бичи-даа бол, бурунгаар шимчээшкин бар болгу дег. Ынчалза-даа чагыдылганың чылдан чылче дорайтап олурарын, ооң иштинде тыва парлалганың, тыва дылдың бөгүгү байдалын кичээнге алыр чүве болза, чүвүр сыңмас өөрүшкүгө, байырымның хөөнерге чылдагаан турбас ышкаш. Ооң кадында «эвээш-ле диге 5 чыл болгаш тыва парлалга боду-ла «бурганнай» бээр» деп санап чоруурлар база тыптып көлген. Оозу каңдыг-ла болду? Бети диге,

номчукчуларның бижип турары дег, 3-4 өреге катчып, октажып алгаш, солунуң чагыдып ап, номчуп турарын кичээнге алыр чүве болза, «Шынның» когы үзүлбес, ол ам-даа чурттаар. Хуурмактар чеже-даа хамнап турза, амыдырал төңчү чок-ла болгай, ол ам-даа уламчылаар.

База катап чагыдылгаже эглип кээл. Ийет, биезде дег Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Эрзин, Сүт-Хөл дээн ышкаш чигине тыва кожууннар чагыдып алыкчыларның санының талазы-биле база катап мурнуку одуругда. Ынчалза-даа оларда безин чагыдылга кылдыртып алган юридиктиг организацияларның саны пат. Таанда черле канчап оларда кожуун библиотекалары, школалар, албан черлери чок болду. Чаа-Хөл кожуунда чаңгыс-даа албан-организация чагыдылга кылдыртпаан, 18 277 чурттакчылыг Каа-Хем суурда чүгле 5, чеди сумулуг Тес-Хем кожуунда — 2, ыраккы Тере-Хөлде — 2 организация чүгле чагыдылгалыг. Ындыг чурттакчылыг черлериниң санын уламчылап болур. Үстүнде таблицадан боттарыңар безин көрүп болур силер.

Байдал бо-ла хөвээр артар чүве болза, республикада кара чаңгыс доктаамал үнүп турар «Шын» солунуң 2025 чылдың август 31-де 100 чылдаар оюнга чедир чурттаар-чурттавазының айылы тургустунуп болур. Ужу-бажы билдинмес үш-үдүрүм, кевин-херекчок реорганизация-даа аңаа дуза болбас. Ону болдурбас диге бир дем херек. Тыва дылдың эдилекчилери болур бүгү чоннуң, чогаадыкчы интеллигенцияның база янзы-бүрү деңнелдик эрге-чагырга органнарының дээривис ол. Шак ыңчаар, «Шынны» «хөөржүдүксээр» кижилерге бистиң ниити харыывыс мындыг болур ужурлуг.